

Pietermaaiweg 4 en Theater Naar

Drs. G.J.M. Gehlen, 2014

Pietermaaiweg 4, foto Jan Derwig (1990)

Pietermaaiweg 4 is een van de monumenten in de binnenstad die in het standaardwerk van professor Ozinga¹ worden beschreven en toegelicht. Hoewel de plattegrond van het monument aanvankelijk alle kenmerken had van een herenhuis, was Ozinga ervan overtuigd dat de oorspronkelijke functie van het pand een theater was, dat in opdracht van Jacobus Jeosuah Naar was gebouwd. Dit blijkt echter niet zo te zijn.

De overtuiging van Ozinga, dat Pietermaaiweg 4 een schouwburg was, heeft voor de nodige verwarring gezorgd. Een aantal literaire bronnen² geven aan dat 'Teatro Naar' aan de Theaterstraat heeft gestaan, nagenoeg op de locatie van het latere Roxy Theater. De benaming Theaterstraat spreekt voor zich en staat al aangegeven op de stadskaart van Werbata (1906-1913) (afb. 2)³, lang voordat het Roxy Theater werd gebouwd. In oude bronnen wordt de locatie niet vermeld omdat die kennelijk bij iedereen voldoende bekend was. Zo wordt in de 'Curaçaosche Courant' van 26 augustus 1871 de opening van het

---

¹ Ozinga (1959), p. 202-203

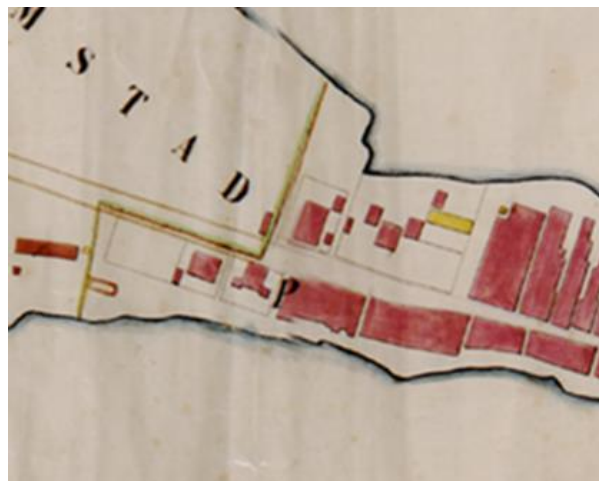
² Boskaljon (1958), pag. 33; Hartog (1961), pag. 883, Emmanuel (1970), pag. 481; Encyclopedie van de Nederlandse Antillen (1985), pag. 472; Rutgers (1994), pag. 104-106; Fosca Bosch-Kruimel (2007), pag. 7

³ Kaart van stadsdistrict Willemstad, naar opname van J.V.D. Werbata in 1906-1913

toneelgebouw van Naar aangekondigd zonder adres. Op latere aankondigingen van voorstellingen en programma's wordt de locatie evenmin aangegeven. Brusse (1882)⁴ schrijft dat Pietermaai zich mag roemen op het bezit van "den eenigsten schouwburg van het eiland" die Naar heeft laten bouwen. Hoewel ook hij de locatie niet aangeeft kan uit zijn beschrijving van Pietermaai worden afgeleid dat het theater niet op Pietermaaiweg 4 gestaan kan hebben.⁵

Afb. 2, Pietermaai, detail, kaart van Werbata (1906-1903)

Afb. 3: Pietermaai, detail, Kaart van Meijers (1865)

Ozinga baseert zijn veronderstelling dat Pietermaaiweg 4 als theater is gebouwd op drie documenten die betrekking hebben op het huidige terrein Pietermaaiweg 4. Kopieën van deze documenten had hij aangetroffen in het hypotheekkantoor.⁶ In deze stukken staat dat bij Gouvernementsbeschikking van 9 augustus 1860, no 485 op verzoek van Jacobus Jeosuah Naar een stuk grond is afgestaan om er een groot huis op te bouwen dat zou kunnen dienen als 'toneellokaal'.⁷ Hoewel Naar had verzocht om een stuk grond van 200 voeten in de lengte werd, vanwege de "geringe uitgestrektheid van vrij terrein op die plaats", slechts een lengte van 150 voeten afgestaan met een oppervlakte van 11 roeden en 92 vierkante ellen (Nederlandse maat). Hij krijgt het terrein onder voorwaarde dat hij binnen zes maanden na de datum van de beschikking zou beginnen met de bouwwerkzaamheden en dat deze binnen drie jaar zouden zijn voltooid. Indien hij niet aan deze bepalingen zou voldoen, dan zou de concessie en de overdracht van het stuk grond vervallen. Verder wordt vastgelegd dat over het terrein een jaarlijkse belasting van f. 5,- moet worden betaald. Nadat het terrein na tien jaar nog steeds niet officieel aan Naar is overgedragen, verzoekt hij de overheid in 1870 dit alsnog te doen en hem te voorzien van een wettig bewijs van eigendom. Op basis van de rooibrief die is opgemaakt voor deze overdracht

⁴ Brusse (1882) pag. 14

⁵ Brusse schrijft over de provisie- en groentemarkt van wijlen Jacobus J. Naar (op de locatie van de huidige parkeergarage op Pietermaai) schuin tegenover het huidige adres Pietermaaiweg 4 en maakt pas veel later melding van het Theater Naar, namelijk voorbij de nieuwe vleesmarkt aan het Waaigat. Indien Theater Naar schuin tegenover de markt van J.J. Naar gelegen zou hebben, dan had hij dat zeker vermeld.

⁶ Hypotheekkantoor, registers C deel 1, nrs. 100, 101 en 102

⁷ In Ozinga (1959) staat het nummer van de beschikking verkeerd vermeld, 480 i.pl.v. 485

concludeert Ozinga terecht dat het terrein Pietermaaiweg 4 betreft. Omdat het perceel na tien jaar alsnog wordt overdragen aan J.J. Naar gaat Ozinga er kennelijk vanuit dat aan de voorwaarden van de beschikking van 1860 is voldaan en stelt dat er geen twijfel over kan bestaan dat het huidige monument Pietermaaiweg 4 door Naar is gebouwd als een theater.

Echter, een jaar voordat de overdracht van het stuk grond in 1870 op zijn naam plaatsvond, had Jacobus Naar het Gouvernement toestemming gevraagd om in plaats van een toneelgebouw een herenhuis te mogen bouwen op het terrein dat hem in 1860 was afgestaan. Naar geeft in zijn verzoekschrift aan dat hij het theater niet heeft gebouwd op het stuk grond dat hem was toegewezen, omdat het terrein bij nader inzien te dicht bij de zee ligt en ongeschikt is voor het doel waarvoor het is afgestaan. De branding zou voor zowel de toneelspelers als voor de toeschouwers zeer storend zijn. Aangezien Naar, ondanks het niet nakomen van de voorwaarden, ongestoord in het bezit van de grond was gebleven en jaarlijks f. 5,- belasting had betaald over het terrein, zag het bestuur geen redenen om het terrein van Naar terug te vorderen. Verder had Naar kosten gemaakt voor een stenen erfafscheiding. Deze kosten zouden door het bestuur vergoed moeten worden indien het terrein zou worden teruggevorderd. Bovendien was het Gouvernement van mening dat een herenhuis op het lege terrein 'tot sieraad' zou strekken. Het verzoek van Naar om een herenhuis in plaats van een theater op het terrein te mogen bouwen wordt dan ook ingewilligd bij een beschikking op 28 januari 1869.⁸

Theater Naar

Jacobus Naar wordt echter in de beschikking van 1869 verplicht om het bestaande toneelgebouw bij zijn woonhuis op Pietermaai, oud nummer 62 (ten oosten van de huidige Theaterstraat), op die plaats te behouden. Deze verplichting zou worden vastgelegd in een erfdiensbaarheid op het terrein. Jacob Naar was sinds 1858 eigenaar van Pietermaai 62.⁹ Hierop stond een schouwburg van hout die reeds op de stadskaart van Meijers uit 1865 (afb. 3) is aangegeven.¹⁰ Nadat Jacob Naar was verplicht om het theater op de bestaande locatie te behouden, heeft hij het oude houten gebouw vervangen door een nieuwe schouwburg van steen. 'Teatro Naar' werd op 27 augustus 1871 feestelijk geopend met het toneelstuk 'La Grazia de Dios'.¹¹

Het toneelgebouw stond niet, zoals het latere Roxy Theater vlak aan de Pietermaaiweg, maar was op het noordelijke deel van het terrein gesitueerd. De locatie is duidelijk te zien op de kaarten van Meijers (1865) en Werbata (1909-1913). Vlak aan de Pietermaaiweg mocht niet gebouwd worden vanwege een erfdiensbaarheid die in 1855 op het terrein was vastgelegd. De toenmalige eigenaar van Pietermaai oud nummer 60, (op de oostelijke hoek van Theaterstraat en Pietermaai Smal, tegenwoordig Pietermaaiweg 33-37) wilde bebouwing op dit stuk grond voorkomen om vrij uitzicht te behouden op de stad die toen nog was omgeven door de stadsmuur.¹²

---

⁸ Nationaal Archief Curaçao: Gouvernementsbeschikking no 53, d.d. 28 januari 1869.

⁹ Nationaal Archief Curaçao: KS: transportakten 1858: inv.nr.260:82. Informatie Els Langenfeld.

¹⁰ Kaart van Willemstad van lieutenant Meijers uit 1865 (ARA, MIKO 829). Volgens Hartog (1961, pag. 883) stond er al in 1855 een houten schouwburg op Pietermaai.

¹¹ Curaçaosche Courant, 26 augustus 1871.

¹² In de erfdiensbaarheid uit 1855 staat dat op het terrein nummer 62 niet zuidelijker gebouwd mag worden dan de achtergevel van nummer 60; informatie van Fosca Bosch-Kruimel. Zie ook: Fosca Bosch-Kruimel (2007), pag. 7.

Jacobus Naar heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de beoefening van toneel op het eiland. In 1850 sticht hij de 'Sociedad Dramática de Aficionados'. Hij nam zelf deel aan de uitvoeringen als acteur, evenals andere bekende burgers. Jacobus Naar was een vermogend man. Hij was onder andere eigenaar van de plantages Santa Barbara en Ronde Klip, evenals van het pand "De Gezelligheid", thans bekend als "Penha". Hij overleed op 26 juli 1877 op 49 jarige leeftijd. Hierdoor heeft hij de Grote Orkaan van 23 september 1877, die zijn theater verwoestte, niet meegemaakt.¹³ Het gebouw werd daarna in opdracht van zijn weduwe Abigael Henriquez hersteld.¹⁴ In 1914 is afstand gedaan van de erfdiensbaarheid op het terrein ten zuiden van het toneelgebouw, waardoor ook dit stuk grond aan de Pietermaaiweg voor het theater gebruikt kon worden.¹⁵ In 1930-1931 werd hierop en op de oude locatie van 'Teatro Naar' de nieuwe stadsschouwburg gebouwd, die later Theater Roxy is gaan heten. Sinds dit gebouw in 1982 is afgebrand is het terrein tot op heden onbebouwd.

Pietermaaiweg 4

Nadat het Gouvernement het huidige terrein Pietermaaiweg 4 in 1870 aan J.J. Naar had overgedragen, verkoopt hij het onbebouwde perceel in 1871 voor f. 1200,- aan zijn zwager Mordechay Henriquez Cadet¹⁶. Deze heeft er een groot herenhuis op laten bouwen dat reeds in januari 1872 gereed was.¹⁷ Het woonhuis werd opgetrokken in de neoclassicistische bouwstijl die toen populair was op het eiland. Zowel op Scharloo als Pietermaai verrezen in deze periode grote stadsvilla's met een U-vormig plattegrond en een ruime patio. Pietermaaiweg 4 is dus niet gebouwd door Jacobus Jeosuah Naar, zoals Ozinga aangeeft, maar door Mordechay Henriquez Cadet.

Afb. 4: Pietermaai, Pietermaaiweg 4 links van Tempel Emanu-El (vòòr 1877)

¹³ Isaac S. and Suzanna A. Emmanuel (1970), pag. 481

¹⁴ Abigael Henriquez kocht in 1879 van het Gouvernement een stuk gedempte grond ten noorden van Pietermaai oud nummer 62. Nationaal Archief Curaçao: notariële protocollen J.H. Schotborgh: 82:1890, d.d. 12 aug. 1879. De uitbreiding van het perceel is duidelijk te zien op de kaart van Werbata (1909-1913) (afb. 2).

¹⁵ Er werd afstand gedaan van de erfdiensbaarheid door de eigenaar van Pietermaai (oud nummer) 60 mits er een theater gebouwd zou worden. Informatie van Drs. Fosca Bosch-Kruimel.

¹⁶ Nationaal Archief Curaçao: notariële protocollen J.H. Schotborgh: 63:76, d.d. 3 april 1871.

¹⁷ Nationaal Archief Curaçao: Archief Gouvernement: Eigendom, etc. inv.nr. 233.

Op een foto (afb. 4) die vòòr 1877 kan worden gedateerd is het huidige monument Pietermaaiweg 4 duidelijk te herkennen.¹⁸ Dit betekent dat het nieuwe herenhuis van Mordechay Henriquez niet is verwoest tijdens de Grote Orkaan van 1877, die vooral op Pietermaai een ravage had aangericht. De hoge en zware onderbouw zal zeker de nodige bescherming hebben geboden. Het woonhuis op de foto heeft een opvallend groot, blokvormig bouwvolume op een hoge onderbouw en een ruim portiek met trappartijen. Op de foto staan tegen de westelijke erfscheiding bijgebouwen met een grote poort. Dit waren zeer waarschijnlijk een paardenstal en een koetshuis.¹⁹ Verder is op deze foto en op foto's uit de eerste helft van de 20e eeuw te zien dat het dak was voorzien van dakkapellen. Voor het huis stond een erfscheiding bestaande uit kolommen en hekwerk met spijlen (afb. 5).

Afb. 5: Pietermaaiweg 4, begin 20e eeuw (collectie TM nr.10028982)

Een jaar na de Grote Orkaan van 1877 heeft Mordechay Henriquez het terrein aan de achterzijde (zeezijde) uitgebreid met een strook grond van vijf meter over de volledige breedte. Hij kocht dit terrein van het Gouvernement zeer waarschijnlijk om achter zijn huis een zeewering te bouwen.²⁰ Na de natuurramp van 1877 zijn meerdere huizen op Pietermaai en aan de Penstraat voorzien van hoge, dikke muren die bescherming moesten bieden tegen de zee. Delen van de zeewering met schuinopgaande muren met afgeronde hoeken zijn aan de achterzijde van Pietermaaiweg 4 behouden. Aan de oostzijde vindt zich boven de oude muur een terrasje met een balustrade.²¹

---

¹⁸ De foto kan tussen 1872 en 1877 worden gedateerd. Het huis van Mordechay Henriquez was begin 1872 gereed en de vleeshallen, die tijdens de Grote Orkaan in 1877 werden verwoest, zijn nog aanwezig.

¹⁹ De westzijde van het erf grensde vroeger aan de Hendrikstraat; zie kaart van Werbata (afb. 2). Deze straat bestaat niet meer.

²⁰ Nationaal Archief Curaçao: notariële protocollen, J.H. Schotborgh, inv.no. 79:1545 d.d. 21 jan. 1878.

²¹ Ozinga (1959, pag. 203) vermoedt dat oorspronkelijk ook aan de westzijde een verhoogd terras is geweest. Hoewel hij deze veronderstelling niet heeft kunnen onderbouwen, is tijdens de laatste restauratie op basis van dit vermoeden van Ozinga besloten om aan de westzijde eveneens een verhoogd terras op te trekken.

Mordechay Henriquez Cadet (1828-1897) was geboren op Aruba en trouwde in 1851 met Rachel Naar.²² Het echtpaar had acht kinderen en heeft in het ruime herenhuis gewoond. Henriquez, die koopman was en eigenaar van schepen, heeft de hoge onderbouw van het huis zeer waarschijnlijk gebruikt voor het opslaan van goederen. Hij was eveneens eigenaar van het terrein Cornet (alias Berg Altena) op Pietermaai, ten noorden van de Protestantse begraafplaats.²³ Daar bouwde hij na 1875 veel kleine arbeiderswoningen, zogenaamde afdakken, maar ook een aantal herenhuizen.²⁴ Hij heeft onder andere het bekende rijtje (trap)woningen van Berg Altena gebouwd ten noorden van de begraafplaats. Het herenhuis Pietermaaiweg 4 blijft tot 1929 in het bezit van de erfgenamen van Mordechay Henriquez, waarna het werd verkocht aan Julio Lopez Henriquez.²⁵

Het riante woonhuis werd uiteindelijk onderverdeeld in twee woningen door een muur die midden door het gebouw liep. De grote patio werd hierdoor in twee stukken onderverdeeld. De grote onderbouw werd verhuurd en gebruikt als opslag voor goederen.

Omstreeks 1940 woonde in het oostelijke gedeelte, in Pietermaaiweg 4a, het gezin van Julia en Oscar Semah de Valencia met hun drie kinderen. Valencia was een zwager van de eigenaar van het huis. In het westelijke gedeelte, Pietermaaiweg 4, woonde een kinderloos Duits echtpaar. Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden deze mensen midden in de nacht met veel lawaai door zwaargewapende en geüniformeerde mannen gearresteerd. Het echtpaar kreeg niet eens de gelegenheid om hun kleren aan te trekken en om iets mee te nemen. Daarna heeft in het westelijke gedeelte van het huis de familie Fernandez gewoond.²⁶

In 1943 kwam Pietermaaiweg 4 door een onteigening in het bezit van het Gouvernement van Curaçao.²⁷ De weduwe van Julio Lopez Henriquez wilde het woonhuis, dat eigendom was van haar minderjarige dochter Sonia Lopez Henriquez, niet vrijwillig aan de overheid verkopen. Zij was evenmin bereid om het in ruil af te staan. Als reden voor de onteigening werd aangegeven dat Curaçao in staat beleg verkeert door de Tweede Wereldoorlog en dat het noodzakelijk is dat de overheid de beschikking krijgt over Pietermaaiweg 4. Na de onteigening in 1943 werd de Administratie van Financiën in het pand ondergebracht. Hieruit blijkt niet dat het pand van belang was voor de verdediging van het eiland. De eigenlijke reden van de afdgedwongen onteigening, ten koste van de belangen van de familie Lopez Henriquez, worden niet vermeld in de beschikking.

Ten behoeve van de nieuwe kantoorfunctie is Pietermaaiweg 4 destijds aangepast. De typerende, oorspronkelijke U-vormige plattegrond met een ruime patio en omgaande galerijen werd gewijzigd door deze open binnenplaats te overkappen. De kapconstructie van het herenhuis werd aangepast en deels vernieuwd, de dakkapellen werden verwijderd. De monumentale erfafscheiding met kolommen en hekwerken aan de straatzijde (afb. 5) zijn in de loop der jaren eveneens verdwenen. In 1966 is het gebouw aan de achterzijde in dezelfde stijl uitgebreid. Na de Administratie van Financiën waren achtereenvolgens het Departement van Financiën en IFE in het monument gehuisvest.

---

²² Rachel Naar was een dochter Jeosuah Jacob Naar en Jeudith Jesurun; Jacobus Jeosuah Naar was haar broer.

²³ Pietermaai, 4e wijk, no 251 (oud nummer). Het terrein werd ook plantage of stuk grond Altena genoemd, later ook wel Cornet of Kinipi. De vorige eigenaar was de schoonvader van Mordechay Henriquez Cadet, Jeosuah Naar.

²⁴ Hypotheekkantoor: reg. C. deel 65, no 76 -70.

²⁵ Nationaal Archief: notaris J.J. Beaujon, inv.nr. 212:2560, d.d. 5 maart 1929. De koopsom bedroeg fl. 44.000,-.

²⁶ Informatie van mevrouw Marguin Salas Valencia die destijds als kind op Pietermaaiweg 4a woonde.

²⁷ Hypotheekkantoor: reg. C deel 103, no 25: Gouvernementsbeschikking no 1679, d.d. 17 februari 1943.

Pietermaaiweg 4 is ondanks de vele aanpassingen en verbouwingen die hebben plaatsgevonden nog steeds een indrukwekkend gebouw met een bijzondere uitstraling. Het is recentelijk wederom ingrijpend gerestaureerd om het Ministerie van Financiën te huisvesten.²⁸ Hierbij is ernaar gestreefd om de oorspronkelijke indeling van het herenhuis weer zoveel mogelijk in het zicht te brengen. Zo is de voormalige patio voorzien van een nieuwe verhoogd aangebrachte overkapping, waardoor het daglicht naar binnen kan schijnen en - zoals voorheen - langs de muurdelen van de patio strijkt. Het monument is een herinnering aan de vele statige, klassieke herenhuizen die op Pietermaai werden gebouwd in de tweede helft van de 19e eeuw op het voormalige schootsveld van Fort Amsterdam en waarvan slechts enkele zijn behouden.

Literatuur

Bosch-Kruimel, Fosca, *Monumento habri'07, Pietermaai Smal*, Curaçao 2007

Boskaljon, R., *Honderd jaar muziekleven op Curaçao*, Assen 1958

Brusse A.T., *Curaçao en zijne bewoners*, Curaçao 1882

Emmanuel, Isaac S., and Suzanna A. Emmanuel, *History of the Jews in the Netherlands Antilles*, Cincinnati 1970 (twee delen)

Encyclopedie van de Nederlandse Antillen, red. J.Ph. de Palm, Zutphen 1985 (tweede druk)

Hartog, Joh., *Curaçao, van kolonie tot autonomie*, Aruba 1961

Maduro-Molhuijsen, Helma, *Voorlopers van Sentro Pro Arte*, in 'De Archiefvriend', september 2006, jrg.12, nr. 3

Ozinga, M.D., *De Monumenten van Curaçao in woord en beeld*, 's-Gravenhage 1959

Pool, John de, *Zo was Curaçao*, Amsterdam 1961 (herdruk)

Rutgers, Wim, *Schrijven is Zilver, Spreken is Goud: oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba*, (z.pl.) 1994 (diss.)

---

²⁸ De restauratie is uitgevoerd door het Architectenbureau Broos Van Werkhoven, onder leiding van Arq. Noëmie M.J. Panneflek de Lannoy.